

prof. ucz. dr hab. Anna Dargiewicz
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Humanistyczny
Instytut Językoznawstwa
Katedra Języka Niemieckiego
ul. Kurta Obizta 1, pok. 347
10-725 Olsztyn

Recenzja

rozprawy doktorskiej Pana mgr Kamila Iwaniaka pt. *„Humor w perspektywie kulturowo-językowej. Strategie konstruowania treści humorystycznych w niemieckich oraz brytyjskich programach typu panel show“* napisanej pod kierunkiem dr hab. Iwony Wowro, prof. UŚ.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pana magistra Kamila Iwaniaka jest jednym z przyczynków badawczych poświęconych rozważaniom z zakresu lingwistyki kognitywnej i stanowi próbę interdyscyplinarnego opisu zjawiska humoru w jego uwarunkowaniach językowych, kulturowych i poznawczych, ujmując to zjawisko w szerokim kontekście komunikacji medialnej. Autor koncentruje się na analizie strategii konstruowania humoru w niemieckich i brytyjskich programach typu *panel show*, co stanowi oryginalny i stosunkowo nowy obszar badań w polskiej i niemieckiej humorologii.

1. Kontekst językoznawczy i miejsce pracy w badaniach nad humorem

Rozprawa doktorska magistra Kamila Iwaniaka wpisuje się w nurt współczesnych badań językoznawczych, w których zjawisko humoru traktowane jest jako ważny komponent komunikacji i kultury, a zarazem jako zjawisko o złożonej strukturze poznawczej. Autor koncentruje się na tzw. humorze atrybutywnym, rozumianym jako potencjał humorystyczny wypowiedzi, który ujawnia się w określonych kontekstach interakcyjnych.

W centrum zainteresowania badacza znajduje się językowy wymiar humoru, jego struktury, funkcje oraz mechanizmy konstruowania znaczeń, przy czym język ujmowany jest nie tylko jako narzędzie komunikacji, ale jako przestrzeń kulturowych negocjacji i społecznych wartości. Jak trafnie zauważa Doktorant, eksploracja strategii humorystycznych i mechanizmów komizmu stanowi jedno z ważniejszych pól dla współczesnego językoznawstwa, które – aby sprostać złożoności tego zjawiska – musi funkcjonować w ścisłym powiązaniu z innymi

dyscyplinami: psychologią, socjologią, kulturoznawstwem czy medioznawstwem. W tym ujęciu badania nad humorem nie ograniczają się do opisu form językowych, lecz przeradzają się w refleksję socjolingwistyczną i kulturową, pozwalającą uchwycić, w jaki sposób język odzwierciedla i kształtuje sposoby myślenia, wartości i tożsamość grupową.

Autor słusznie odwołuje się do tradycji humorologii językoznawczej, rozwijającej się dynamicznie od lat 70. XX wieku, gdy badacze zaczęli akcentować poznawcze i interakcyjne aspekty humoru. Rozwój ten doprowadził do powstania licznych projektów o charakterze interdyscyplinarnym, łączących perspektywy lingwistyczne z psychologicznymi, socjologicznymi czy kulturoznawczymi.

We współczesnej lingwistyce widoczny jest wzrost zainteresowania badaniami interkulturowymi, komparatystycznymi i stylistycznymi, w których humor analizowany jest jako zjawisko komunikacyjne o funkcjach społecznych i kulturowych. W tym kontekście szczególne znaczenie ma analiza humoru mówionego i intertekstualnego, wciąż – jak słusznie zauważa Doktorant – niedostatecznie opisanego w literaturze, zwłaszcza w odniesieniu do mediów audiowizualnych.

Na tym tle przedłożona do oceny dysertacja ma charakter uzupełniający i pionierski, ponieważ podejmuje próbę systematycznej analizy humoru występującego w telewizyjnych programach typu *panel show* – formacie, który łączy elementy quizu i rozmowy z publicznością, a więc wymaga uchwycenia dynamiki interakcji i spontaniczności wypowiedzi.

Autor interpretuje ten gatunek jako przykład humoru mówionego o wysokim stopniu spontaniczności i interakcyjności, stanowiącego bogaty materiał do badań nad mechanizmami komunikacji oraz nad kulturowo uwarunkowanymi strategiami komizmu. W ten sposób wypełnia lukę w badaniach nad komunikacją medialną, zwracając uwagę na różnice w konstrukcji humoru w przestrzeni niemieckiej i brytyjskiej.

Wysoką wartością rozprawy jest także świadome i wielowarstwowe podejście metodologiczne, które łączy dorobek pragmalingwistyki, kognitywizmu, stylistyki, retoryki, neurolingwistyki i medioznawstwa. Autor zakłada, że badania nad humorem – jako zjawiskiem sytuującym się na styku języka, kultury i biologii – wymagają podejścia pluralistycznego i otwartego.

Zasadniczym punktem odniesienia pozostaje tu przekonanie, że język nie jest systemem autonomicznym, lecz dynamicznym organizmem, który odzwierciedla przemiany społeczne i kulturowe. Z tego względu szerokie, interdyscyplinarne ujęcie problematyki humoru w pracy magistra Iwaniaka należy uznać za w pełni uzasadnione i metodologicznie trafne.

Przedłożona do recenzji rozprawa liczy 165 stron tekstu zasadniczego, uzupełnionego obszerną bibliografią (10 stron) oraz spisem źródeł audiowizualnych (1 strona). Struktura pracy jest przemyślana i logiczna, obejmuje trzy zasadnicze części:

I – uwagi wstępne i rozważania teoretyczne (strony 4–13),

II – uwarunkowania biologiczne i kulturowe języka i humoru (strony 13–80),

III – część empiryczną poświęconą analizie korpusu (strony 80–165).

2. Część teoretyczna

Pierwsze dwa rozdziały rozprawy obejmują szeroką panoramę problematyki humoru, przedstawioną w sposób uporządkowany i świadczący o dobrej orientacji Autora w literaturze przedmiotu. Zaletą tej części jest interdyscyplinarność oraz konsekwentne odwoływanie się do źródeł zarówno klasycznych (Jakobson, Kerbrat-Orecchioni, Attardo, Raskin, Wierzbicka), jak i najnowszych (Libura, Wowro, Jakosz, Wawrzyniuk).

Autor dokonuje rzetelnej syntezy podejść teoretycznych, omawiając m.in. teorie inkongruencji, teorie skryptów, model ogólnej teorii humoru werbalnego (General Theory of Verbal Humour – GTVH) oraz elementy lingwistyki kognitywnej, w tym koncepcję amalgamatu pojęciowego i ucieleśnionego poznania (embodied cognition).

Na uwagę zasługuje próba opracowania autorskiego, hybrydowego modelu badawczego, który łączy elementy pragmatyki, kognitywizmu, stylistyki i medioznawstwa. Model ten zachowuje spójność koncepcyjną i jest dobrze uzasadniony metodologicznie.

Na uwagę zasługuje także klarowny opis relacji między humorem a kulturą – Autor w przekonujący sposób pokazuje, że rozumienie treści humorystycznych wymaga kompetencji kulturowych, znajomości konwencji społecznych oraz wzorców zachowań typowych dla danej wspólnoty.

Pewien mankament tej części pracy stanowi jednak nadmierne rozbudowanie partii teoretycznych, w których Autor momentami zatracą proporcję między przywołaniem literatury a własną refleksją interpretacyjną. W kilku miejscach (zwłaszcza w rozdziałach II.2 i II.3) pojawia się nadmiar cytatów i parafraz, co spowalnia narrację. Wrażenie to potęguje fakt, że część teoretyczna jest objętościowo zbyt obszerna w stosunku do części empirycznej. Zrównoważenie objętości części teoretycznej i empirycznej (np. przez wydłużenie tej ostatniej – a jest ku temu potencjał) mogłoby wyraźniej podkreślić samodzielność badawczą i analityczną Doktoranta, gdyż to właśnie analiza materiału powinna w tego typu rozprawie stanowić główny dowód Jego samodzielności badawczej.

Obecność cytatów w języku niemieckim (np. str. 17, 19) należy uznać za niewątpliwą zaletę pracy, gdyż dowodzi ona zarówno szerokiego wykorzystania literatury obcojęzycznej, jak i wysokich kompetencji językowych Autora. Z punktu widzenia przejrzystości wywodu oraz dostępności tekstu dla odbiorcy polskojęzycznego wskazane byłoby jednak opatrzenie tych fragmentów tłumaczeniem w przypisach dolnych.

Mimo krytycznych uwag rozdziały teoretyczne stanowią solidną i wartościową podstawę metodologiczną, potwierdzającą dojrzałość badawczą Autora oraz jego dobrą orientację w zagadnieniach dotyczących teorii języka i kultury. Nie mam większych uwag krytycznych dotyczących kwestii merytorycznych w tej części pracy. Autor omawia tu te kwestie, które uważa za odpowiednie i konieczne dla recepcji wywodu w części empirycznej i czyni to wyczerpująco, co świadczy o jego samodzielności badawczej, a to z pewnością jest godne zauważenia i podkreślenia.

3. Część empiryczna

Część trzecia, poświęcona analizie korpusu, jest najbardziej oryginalnym elementem pracy. Autor analizuje 200 jednostek językowych („pulsów”) (100 wybranych pulsów anglojęzycznych oraz 100 pulsów niemieckojęzycznych) zaczerpniętych z wybranych odcinków brytyjskich i niemieckich programów typu *panel show* („*Would I Lie to You?*”, „*QI*”, „*Genial daneben*”, „*Dings vom Dach*”).

Analiza prowadzona jest konsekwentnie, w duchu pragmalingwistycznym i kognitywnym, a zarazem z wycuciem kontekstu kulturowego. Badacz poszukuje regularności w sposobach konstruowania humoru mówionego, identyfikuje strategie humorystyczne i mechanizmy spontanicznego komizmu.

Na szczególne uznanie zasługują:

- dokładne opracowanie materiału źródłowego (z odwołaniem do konkretnych odcinków i linków do źródeł),
- jasny podział analizy na przykłady brytyjskie i niemieckie,
- trafne uwagi kontrastywne, wskazujące różnice między humorem brytyjskim a niemieckim w zakresie logiki, struktury i funkcji wypowiedzi humorystycznych.

Autor słusznie podkreśla znaczenie czynników interakcyjnych, sytuacyjnych i kulturowych w procesie generowania i odbioru humoru. Ciekawe są także refleksje o charakterze

metakomunikacyjnym – dotyczące m.in. roli odbiorcy, kontekstu społecznego, czy sposobu, w jaki publiczność współtworzy efekt komiczny.

Nieco słabszym punktem tej części jest niedostateczne rozwinięcie analizy ilościowej. Choć Autor odnotowuje częstotliwość występowania poszczególnych strategii humorystycznych, brak pełnych zestawień liczbowych lub graficznych utrudnia syntetyczne ujęcie wyników. Uwzględnienie takich zestawień pozwoliłoby nie tylko na wyraźniejsze zestawienie dominujących typów strategii dla obu kultur, większą przejrzystość prezentacji danych, lecz także na bardziej zrównoważone proporcje pomiędzy częścią teoretyczną a empiryczną rozprawy.

Ponadto koncepcja „pulsu” jako jednostki analitycznej, choć niewątpliwie interesująca, wymagałaby pełniejszego uzasadnienia metodologicznego. W przytoczonej z literatury definicji Autor dysertacji wskazuje, że „podstawowymi jednostkami poddanymi analizie będą tzw. pulsy, rozumiane jako następujące po sobie epizody, składające się na akcję dowcipu”, powołując się przy tym na Brzozowską (2000: 26). Brakuje jednak szerszego omówienia adekwatności tej koncepcji do specyfiki analizowanego materiału audiowizualnego.

Mimo tych uwag część empiryczna jest wartościowa, oryginalna i logicznie powiązana z częścią teoretyczną, a wnioski z analizy mają charakter poznawczo istotny.

4. Uwagi krytyczne i redakcyjne

Oprócz wspomnianych wyżej kwestii proporcji między objętością części teoretycznej i analitycznej pracy oraz ograniczonej liczby danych ilościowych (a w szczególności ich zestawienia, porównania), należy odnotować kilka innych uwag:

- Brak streszczeń w języku polskim, angielskim i niemieckim. W pracach doktorskich o tak szerokim zakresie i interdyscyplinarnym charakterze zamieszczenie streszczeń w języku ojczystym oraz w językach, z których zaczerpnięty został korpus badawczy, jest nie tylko wskazane, lecz wręcz pożądane. Ułatwia to recepcję pracy, pozwala na szybkie zorientowanie się w jej problematyce i wynikach badań, a ponadto zwiększa jej widoczność i rozpoznawalność na arenie międzynarodowej. Krótkie abstrakty mogą stanowić pierwszy punkt kontaktu z tekstem i skuteczną zachętę do lektury całej rozprawy.
- W warstwie redakcyjnej pojawiają się niekonsekwencje w zapisie przypisów, cytowań i bibliografii,

- m. in. obecność aktywnych linków,
- a także brak jednolitości w stosowaniu krótkich i długich myślników przy podawaniu zakresów stron w bibliografii, np. s. 311-318, s. 29–73.
- Podobne niekonsekwencje występują przy stosowaniu myślników definicyjnych, np. s. 24: „*należy odkryć na podstawie kontekstu wypowiedzi - by odsłonić intencje mówiącego*”, a następnie: „*Następuje rozwiązanie niespójności – zaznaczonej w tym przypadku przez intencjonalne lekceważenie jednej z maksym konwersacyjnych*”.
- Warto przypomnieć, że myślniki dłuższe (–) stosuje się między frazami lub zdaniami (grupami wyrazów), myślniki krótsze (-) stosuje się tylko między przedrostkami i wyrazami, tworząc wyrazy złożone, takie jak np.. „*E-Mail*”. Tymczasem w tytule podrozdziału 2.2. *Język-kultura-postrzeganie* (s. 32 rozprawy) użycie krótkich myślników sugeruje zapis wyrazu złożonego, podczas gdy zamysł był niewątpliwie inny. Dla porównania, zapis 2. *Język – kultura – biologia* (s. 28 rozprawy) jest prawidłowy. Zasadne byłoby zatem ujednolicenie stosowania odpowiednich myślników w całej pracy w celu zachowania przejrzystości i spójności edytorskiej.
- Drobne wątpliwości budzi również sposób zapisu przypisów dolnych. W kilku miejscach (np. strona 23 – *Austin*²²), zastosowano przypisy dolne, choć konsekwentne użycie systemu harwardzkiego (np. Austin 1962) byłoby w tym kontekście bardziej uzasadnione i zgodne z ogólnym stylem cytowania przyjętym w pracy.
- W tekście występują nieliczne potknięcia językowe (np. zbędne powtórzenia, nadmiar spójników), które można by usunąć przy redakcji końcowej.
- Warto byłoby rozważyć dodanie ilustracji lub tabel prezentujących główne strategie humorystyczne w sposób syntetyczny – poprawiłoby to czytelność i wizualny odbiór analiz.
- W części wstępnej można byłoby nieco skrócić wprowadzenie, w którym miejscami pojawiają się powtórzenia pojęć i definicji humoru.

Wskazane zastrzeżenia mają charakter redakcyjny i nie dotyczą meritum prowadzonych badań ani wniosków przedstawionych przez Doktoranta. Nie wpływają one na rzetelność metodologiczną ani naukową wartość pracy, a także nie umniejszają jej istotnego wkładu w rozwój dyscypliny. Uwagi te odnoszą się do kwestii formalnych i stylistycznych, których poprawa mogłaby zwiększyć przejrzystość i spójność tekstu, nie zmieniając przy tym jego znaczenia merytorycznego ani wagi przedstawionych wniosków.

Poza powyższymi uwagami nie widzę potrzeby ingerowania w przyjętą w pracy perspektywę badawczą. Uważam, że Autor dysertacji dokonał wyboru interesującej językoznawczej

perspektywy badawczej, zadbał o szczegóły warsztatowe w odniesieniu do przyjętych celów, formułowanych problemów i hipotez, zastosował reprezentatywne dla językoznawstwa metody empiryczne rzeczowo i poprawnie merytorycznie. Doktorant wykazał się również logiką rozumowania i trafnym wnioskowaniem.

Temat i zakres badań opisanych w przedłożonym do oceny studium odpowiada w pełni wymaganiom stawianym rozprawom doktorskim. Autor rozprawy wykazuje duże umiejętności w ustalaniu i doborze problematyki oraz metody badawczej; prawidłowo definiuje cel badawczy i konsekwentnie go realizuje w poszczególnych rozdziałach swojej pracy; rzeczowo relacjonuje i przytacza poglądy innych badaczy i wykorzystuje je na potrzeby własnej interpretacji i analizy wyników; przeprowadza konstruktywną krytykę prezentowanych poglądów i wyciąga słuszne i logiczne wnioski.

Problem badawczy podjęty w rozprawie jest trafny i oryginalny. Cele i hipotezy badawcze są kompletne i poprawnie sformułowane w oparciu o reprezentatywną i obszerną literaturę przedmiotu.

5. Ocena końcowa

Rozprawa doktorska Kamila Iwaniaka stanowi dojrzałe, przemyślane i oryginalne opracowanie problematyki humoru w ujęciu kulturowo-językowym. Autor wykazał się szeroką wiedzą z zakresu językoznawstwa, teorii komunikacji i badań kulturowych, a jego praca wpisuje się w aktualny nurt badań nad dyskursem medialnym i komunikacją międzykulturową.

Na podkreślenie zasługuje autorski charakter modelu analitycznego, bogactwo materiału empirycznego, a także świadoma refleksja nad relacją język – kultura – poznanie. Praca wnosi istotny wkład do rozwijającej się dziedziny badań humorologicznych w Polsce i może stać się punktem wyjścia dla dalszych analiz porównawczych.

Podsumowując, pomimo pewnych zastrzeżeń dotyczących proporcji między częścią teoretyczną a empiryczną oraz zastrzeżeń natury redakcyjnej, rozprawę należy uznać za wartościowe, oryginalne i samodzielne opracowanie naukowe, spełniające kryteria stawiane pracom doktorskim.

Rozprawa doktorska Pana mgr Kamila Iwaniaka jest przykładem starannie przygotowanej krytycznej analizy badawczej i stanowi twórcze rozwinięcie znanych już częściowo w językoznawstwie, ale wciąż aktualnych i wymagających uzupełnienia zagadnień teoretycznych i empirycznych, a dobór literatury jest zgodny z tematem i wytyczonym celem badawczym. Uzyskane przez Doktoranta wyniki uważam za istotne w zakresie prowadzonych badań

lingwistycznych i podzielam jego stwierdzenie, że przeprowadzona analiza i jej wyniki mogą służyć jako odpowiedź dla twórców treści żartobliwych (m.in. też dla twórców programów telewizyjnych i internetowych), jakie strategie humorystyczne mogą i powinny być wykorzystywane, by trafić w gusta odbiorców.

6. Wniosek

Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzam, że przedłożona do oceny rozprawa doktorska Pana mgra Kamila Iwaniaka pt. *„Humor w perspektywie kulturowo-językowej. Strategie konstruowania treści humorystycznych w niemieckich oraz brytyjskich programach typu panel show“* spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim określone w przepisach ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2023 poz. 212 z późn. zm), w związku z czym wnioskuję o dopuszczenie Pana mgra Kamila Iwaniaka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Olsztyn, dnia 14. listopada 2025 roku

prof. ucz. dr hab. Anna Dargiewicz

